

Türkiye'deki Geleneksel ve Katılım Bankacılığının Karşılaştırmalı Analizi: Ücret ve Komisyon Gelirleri, Mevduat Faizleri ve Kârlılık

Resul Aydemir*

Mehmet Kemal Kadioğlu**

Gökhan Övenç***

Received: 06.12.2021

Accepted: 12.03.2022

DOI: 10.54427/ijisef.1032979

Type: Research Article

Öz

Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki geleneksel ve katılım bankaları arasında kârlılığı belirleyen faktörleri incelemek ve iki banka türü arasındaki ayırıcı unsurları tespit etmektir. 2007-2018 yılları arası çeyreklik veri seti kullanılarak yapılan ekonometrik çalışmada GMM tahmincisi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, iki banka türü arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Detaylı olarak bakıldığında, katılım bankalarının aktif ve sermaye kârlılığı geleneksel bankalardan daha yüksektir. Mevduat faizi ve kâr payı oranları açısından bakıldığında, katılım bankaları geleneksel bankalardan daha az ödeme yapmaktadırlar. Komisyon ücreti gelirlerinin özellikle geleneksel bankalar açısından daha önemli olduğu tespit edilmiştir. Son olarak, kriz dönemlerinde katılım bankalarının geleneksel bankalara göre daha iyi performans gösterdikleri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Ticari Bankacılık, Banka Kârlılığı, Mevduat Faizleri, Ücret ve Komisyon Gelirleri

Jel Kodları: G21, C23

Comparative Analysis of The Conventional and Participation Banks In Turkey: Fee and Commission Incomes, Deposit Interest Rates and Profitability

Abstract

The aim of this study is to examine the factors determining the profitability of conventional and participation banks in Turkey and to identify the distinguishing factors between the two types of banks. The GMM estimator was used in the econometric analysis using the quarterly data between 2007 and 2018. Results suggest the existence of significant differences between the two types of banks. For instance, participation banks have higher return on assets and capital than traditional banks. In terms of deposit interest and profit share rates, participation banks pay less than traditional banks. We also find that commission fee income is more important for traditional banks. Finally, results indicate that participation banks perform better than conventional banks during the crisis period.

Keywords: Participation Banks, Commercial Banks, Profitability, Fee and Commisison Income, Credit and Profitability

Jel Codes: G21, C23

* Doç. Dr., Ekonomi Bölümü, İstanbul Teknik Üniversitesi, resulaydemir@itu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1313-0464

** Kuveyt Türk Katılım Bankası, kemal.kadioglu@kuveytturk.com.tr, ORCID: 0000-0002-6041-5406

*** Doç. Dr., İktisat Bölümü, İstanbul Üniversitesi, gokhanovenc@istanbul.edu.tr, ORCID: 000-0003-4636-9760

Giriş

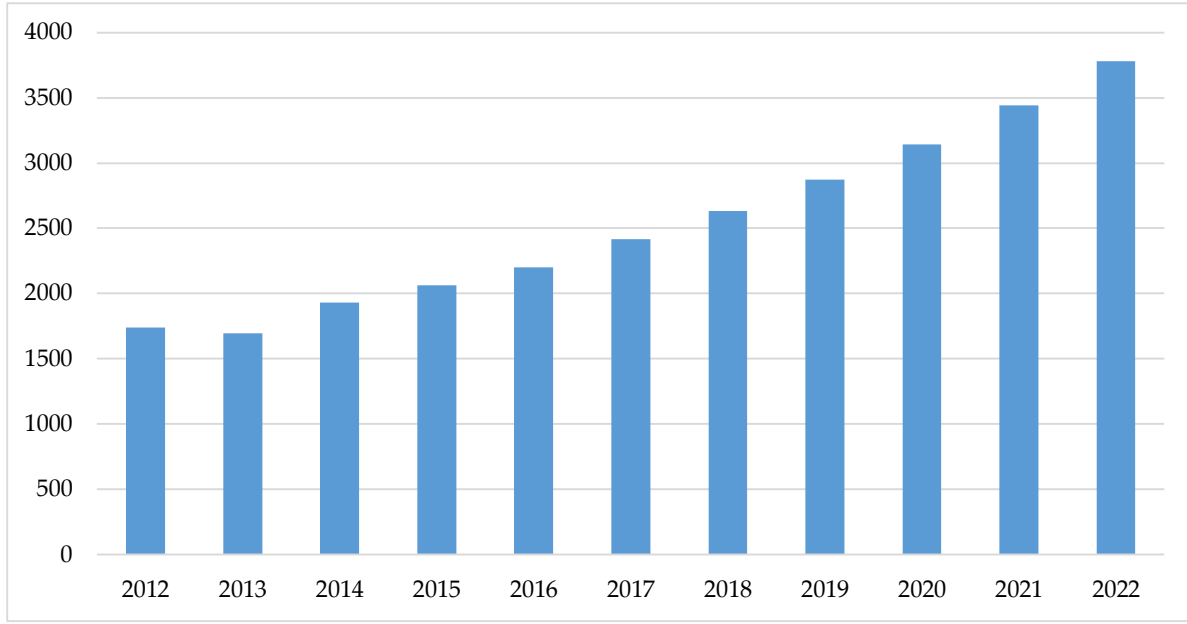
Türkiye’de geleneksel bankacılık sektörünün geçmişı Cumhuriyet döneminin başlangıcına dayanırken tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de katılım bankacılığı olarak adlandırılan ve İslami prensiplere göre işlemlerini gerçekleştiren sistemin geçmişı görece daha yenidir. Hem geleneksel bankalar hem de katılım bankaları belirtildiği üzere kâr amaçlarken fıkhi hükümler sebebiyle genel bankacılık sistemini farklı prensipler üzerine inşa etmişlerdir. Bu durum iki banka grubunun belirli açılardan birbirlerinden tamamen farklılaşmasına neden olmaktadır. En önemli fark, geleneksel bankacılık sisteminin temel öğelerinden biri olan faizin fıkhi kurallara göre katıyetle yasak olup, büyük günahlardan biri olarak sayılmasıdır.

Faizli işlemlerin yasak olduğu katılım bankacılığı sisteminde temel yaklaşım fon yani tasarruf sahibi ile banka arasında kâr/zarar ortaklığı kurulmasıdır. Fon sahipleri bankanın yapacağı finansal yatırımlara ortak olup, elde edilen kâr veya zarar üzerinden pay sahibi olmaktadır. Bu nedenle yapılan yatırımın riskine göre katılım bankacılığında katılma hesabı sahiplerinin teorik olarak zarar etme ihtimali de bulunmaktadır. Ancak fonlar ve yatırım yapılan işlerin getirileri büyük bir havuzda toplandığı ve banka tarafından yüksek riskler alınmadığı için her ne kadar belli oranda zarar oluşsa bile havuzun toplam kârlılığı yeterli olmuş ve Türkiye’deki sistem bu zamana kadar sıkıntısız çalışmıştır.

İslami bankacılığın temelleri geleneksel bankacılığa göre çok daha geç atılmıştır. İlk İslami finans anlayışına göre hizmet veren banka 1963 yılında Mit Gamr adıyla Mısır’da kurulmuştur (Özsoy, 2012). Zaman içerisinde finansman ihtiyaçlarının İslami ilkelere göre karşılanması ihtiyacının artması ve bir farkındalık oluşmasıyla birlikte, katılım bankacılığı 1990’lı yıllarla beraber ciddi büyüme rakamları yakalamaya başlamıştır. İslami bankacılığa olan ilgi sadece Müslüman ülkeler ile sınırlı kalmayıp diğer batılı ülkelere de sıçramıştır. Hatta uluslararası ölçekli büyük geleneksel bankalar İslami bankacılığı pencere usulüyle uygulamaya dahi başlamışlardır.

Dubai merkezli İslami yatırım fonu tarafından desteklenen Dinar Standard (2020) raporuna göre, yıllık yayınladığı İslami finans gelişme raporunda 2018 yılında 2,5 trilyon USD olan İslami finans aktif büyüklüğünün, 2024 yılında 3.5 trilyon USD’ye ulaşması beklenmektedir. Thomson Reuters (2017) çalışmasına göre, İslami finans aktiflerinin yaklaşık %73’lük kısmı faizsiz bankacılık sektöründen gelmekte ve en az 44 ülkede bir tür İslami finans regülasyonu bulunmaktadır. Benzer şekilde Reuters (2021) çalışmasına göre, İslami finans aktiflerinin geleneksel bankacılık aktiflerinden daha iyi büyüme performansı göstereceği ifade edilmektedir. Buna göre, 2022-2024 dönemi arasında İslami finans aktiflerinin ortalama %10-12 büyümesi beklenmektedir.

Şekil 1: İslami Finans Dünya Aktif Büyüklüğü (USD milyar)

Kaynak: Dinnar Standard, 2020

Katılım bankacılığının geleneksel bankacılıkla kıyaslanması noktasında öne çıkan konulardan bir tanesi ise genel bankacılık sektörü içerisindeki payıdır. Uluslararası arenada İslami finansla ilgili çalışmalar yapan çatı kuruluş IFSB (2021) raporuna göre Türkiye’deki katılım bankalarının genel bankacılık içerisindeki payı, Irak ve Endonezya bankacılık sistemleriyle benzerlik göstermektedir. Raporda Suudi Arabistan, Kuveyt ve Malezya İslami bankacılığın payı açısından öne çıkan ülkeler olarak göze çarpmaktadır. Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) Haziran 2021 raporuna göre Türkiye’deki katılım bankacılığının toplam sektör içerisindeki payı % 7,49’ dur. Bu oran bir önceki yıl yaklaşık % 6,8 civarındaydı (TKBB, 2021).

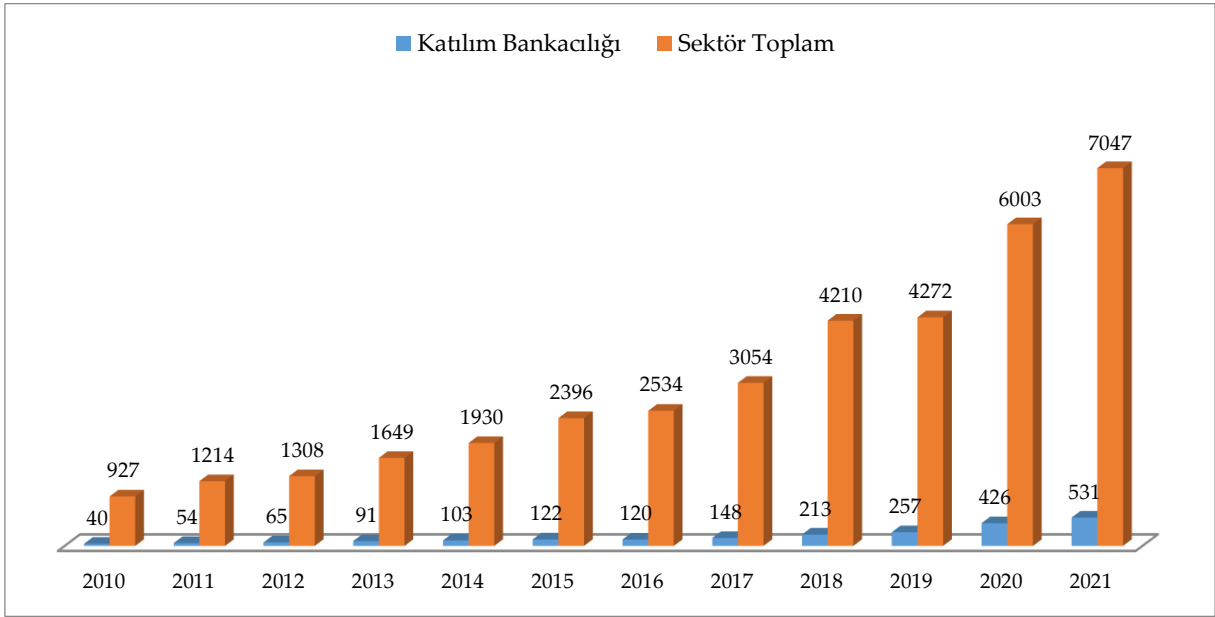
Türkiye’de İslami bankacılığın temelleri 1980 sonrası dönemde atılmaya başlamıştır. 1983 yılında özel finans kurumlarına (ÖFK) verilen faaliyet izni ile beraber İslami bankaların önü açılmış oldu. 1985 yılında Albaraka Türk ve Faisal Finans kurumları kuruldu. 1999 yılına kadar Kuveyt Türk başta olmak üzere başka finans kurumları açıldı. 1999 yılında ise ÖFK’lar bankalar kanunu kapsamına alındı. 2005 yılında ise ÖFK’ların isimleri “Katılım Bankası” olarak değiştirildi. Dönem dönem başka katılım bankaları açılmış olsa da, Türkiye’de mevcutta 6 tane katılım bankası hizmet vermektedir. Bunlar kuruluş sırasıyla Albaraka, Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Emlak Katılım bankalarıdır. Özellikle son açılan katılım bankalarının kamu bankası olması Türkiye’de katılım bankacılığına devletin bir desteği olduğuna, sektörün gelişimine yön vermek istediğine işaret etmektedir (TKBB, 2022).

Türkiye dünyada aktif büyüklüğüne göre katılım bankaları sıralandığında dokuzuncu sırada yer almaktadır. Aslında ekonomik büyüklük, bankaların değeri ve nüfusun büyük çoğunluğunun Müslüman olması dikkate alındığında katılım bankalarının hem Türkiye içerisindeki payının hem de dünya üzerindeki sıralamasının düşük olduğu söylenebilir. The

Asian Banker (2021) sıralamasına göre Kuveyt Türk katılım bankası aktif büyüklük açısından dünyadaki 16. İslami banka kuruluşu olarak sıralanmaktadır. Son olarak kurulan Emlak Katılım bankası ise yaklaşık 2,7 milyar dolar aktifiyle dünyadaki 60. büyük İslami banka olarak yer almaktadır.

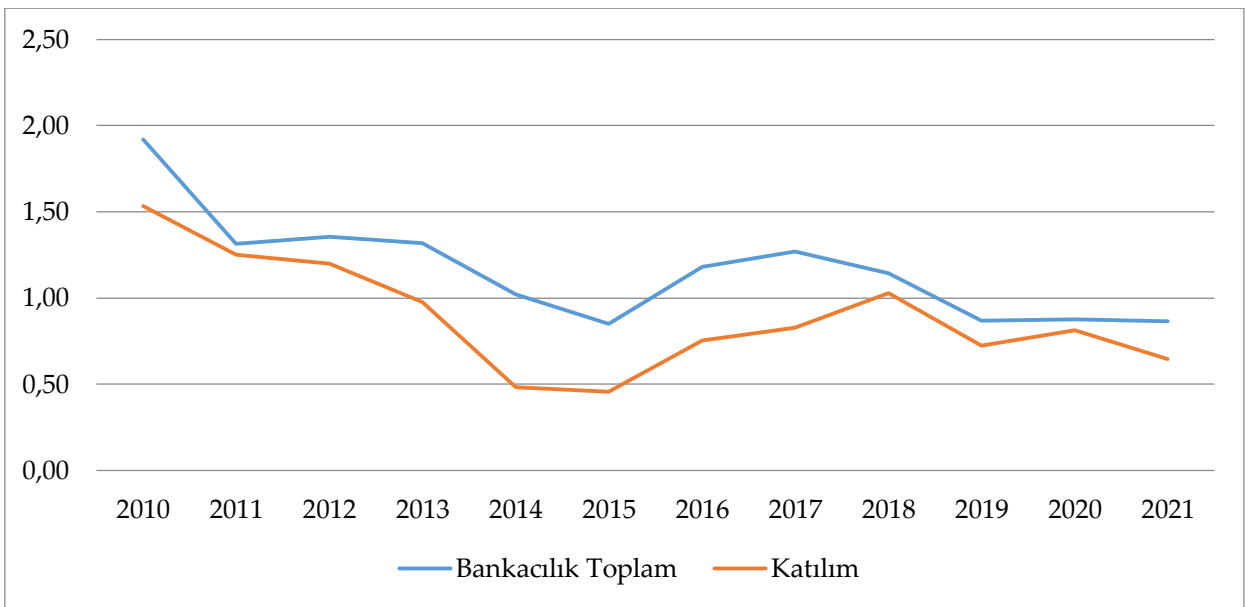
Aşağıdaki grafikte (Şekil 2) Türkiye'deki bankacılık sektörünün ve özelinde ise katılım bankalarının aktif büyüklüklerinin son 11 yıldaki değişimi görülmektedir. Katılım bankalarının aktifi son 11 yılda yaklaşık 13 kat artarken, bankacılık sektöründeki artış 927 milyar TL'den 7 Trilyon TL'ye yükselerek 7,5 kat artmıştır.

Şekil 2: Aktif Büyüklük (Milyar TL)

Kaynak: BDDK, 2021

Şekil 3: Kârlılık/Toplam Aktif

Kaynak: BDDK, 2021

Yukarıdaki grafikte (**Şekil 3**) Türkiye’deki bankacılık sektörünün ve katılım bankacılığının aktif kârlılık rasyoları görülmektedir. Grafikten görüleceği gibi, bankacılık sektörü toplamının aktif kârlılık oranı katılım bankacılığında son 11 yıllık dönemde sürekli yukarıdadır. Bankacılık sektörü toplamının katılım bankacılığında daha yüksek aktif kârlılığa sahip olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Teorideki faiz yasağı bu iki banka türü arasındaki farkı açıklamada kullanılabilir en büyük argümandır. Faiz yasağından ötürü kâr veya zarara dayalı katılım bankacılığı sistemi aktif kârlılığı noktasında geleneksel bankacılık sistemine göre daha dezavantajlı bir durum içerisinde olabilmektedir. Katılım bankacılığının yaygın finansal sistem ürünlerini faiz nedeniyle kullanamaması dönem dönem daha maliyetli ürünleri tercih etmesine de yol açabilmektedir. Faiz hassasiyeti dışında takipteki krediler, ücret ve komisyon gelirleri, likit varlıklar vs. gibi katılım bankacılığı ile geleneksel bankacılığı farklı olarak etkileyen unsurlar da bulunabilmektedir. Bu çalışmada Türkiye’deki geleneksel ticari bankalar ve katılım bankaları arasında başta kâr olmak üzere temel göstergeleri etkileyen faktörler ele alınacak ve ampirik olarak iki banka türünü ayıran unsurlar 2007-2018 yılları arasında çeyreklik veri seti üzerinden tartışılacaktır.

Çalışma, literatür bölümünün ardından, veri/model kısmıyla devam edecektir. Ardından model tahmin sonuçları analiz edilecektir. Çalışma, politika tavsiyeleri ve sonuç kısmıyla son bulacaktır.

1. Literatür

Banka kârlılığı ile ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bankacılık kârlılığı mikro veya makro değişkenler kullanılarak analiz edilebilmektedir. Mikro değişkenler daha çok içsel olarak adlandırılan bilanço kalemleriyle ilişkilirken, makro değişkenler ise dışsal olarak adlandırılan sektörü etkileyen dış faktörler olarak nitelendirilmektedir.

Ekonomi literatüründe bankacılık kârları üzerine yapılan çalışmalar öncelikli olarak geleneksel bankalarla ortaya çıkmaya başlamıştır. Ho ve Saunders (1981)’in çalışması, literatürde ilk olarak net faiz marjını banka performansını ölçmek için kullanan öncül çalışmalardan birisi olmuştur. Marj 4 faktöre dayanmaktadır. Yönetimsel risk iştahı, banka tarafından yapılan işlemlerin boyutu, banka pazar yapısı ve faiz oranlarının varyansı bu 4 faktörü oluşturmaktadır. Sonuç olarak, marjın pozitif ve önemli ölçüde tahvil faizlerinin varyansına bağlı olarak değiştiği saptanmıştır. Net faiz marjını (NIM) kullanarak yapılan çalışmalardan literatürde öne çıkanlar Angbazo, Maudos ve De Guevara, Saunders ve Schumacher’in çalışmaları olmuştur. Angbazo (1997) NIM modeli ile bankaların temerrüt riski ve faiz riski ilişkisini ortaya koymak istemiştir. Ayrıca NIM’in ana sermaye, faiz oluşturmaya rezervler ve yönetim kalitesiyle pozitif şekilde, likidite ile negatif şekilde ilişkisi bulunmuştur. Maudos ve De Guevara (2004) da Ho ve Saunders modelini kullanarak Avrupa bankaları için benzer çalışmayı yürütmüş ve benzer sonuçlara ulaşmıştır. NIM sektörün rekabet ortamına, faiz riskine, kredi riskine, ortalama operasyon maliyetlerine ve risk iştahına bağlı çıkmıştır. Saunders ve Schumacher (2000) de diğer bulgulara benzer sonuçlar üretmiş olup, özellikle

faizlerdeki oynaklığın NIM'ler üzerinde önemli ve pozitif bir etkisini olduğu sonucuna ulaşmıştır. Türkiye özelinde de NIM kullanılarak yapılmış çalışmalar mevcuttur. Uğur ve Erkuş (2010) yapmış oldukları çalışmada Ho ve Saunders modelini kullanarak Türkiye için sonuçlar üretmiştir. Banka özelindeki faktörlerden pazar payı ve yönetim kalitesi olumsuz etkide bulunurken; operasyon maliyetleri, risk iştahı ve banka boyutu olumlu etki oluşturmaktadır. Makro faktörlerde ise sadece enflasyonun marjlarda etkili olduğu saptanmıştır.

NIM dışında geleneksel banka kârlılığını ölçmek üzere farklı çalışmalar da yapılmıştır. ROA bunlardan birisidir. ROA banka kârlılığını belirlemek için kullanılan en yaygın indikatörlerden birisidir (Rivard ve Thomas, 1997). 1989 yılında Bourke tarafından yapılan çalışmada ROA ve ROE performans kriteri olarak ele alınmıştır. Girdi olarak ise çalışan harcamaları, sermaye rasyoları, likidite rasyosu (likit aktifler/toplam aktifler), konsantrasyon oranı, devlet ortaklığı, faiz oranları pazar büyümesi ve enflasyon kullanılmıştır. Modelin sonuçları ise genel olarak sermaye rasyoları, likidite rasyoları ve faizlerin kârlılığı pozitif etkilediği şeklindedir. Molyneux and Thornton (1992) da ROE'yi kârlılık ölçütü olarak kullanıp Bourke'in analizindeki sonuçları doğrulamıştır. Çalışmasında Bourke'e ek olarak sermaye ve banka rezervlerini eklemiştir. Literatürde ROA bazlı yapılan başka bir çalışmada Athanasoglou vd. (2008) banka kârlılığını banka özel, endüstri özel ve makroekonomik faktörlere bakarak ölçmeye çalışmıştır. Banka özelindeki faktörler sermaye, kredi riski, maliyet yönetimi, büyüklük; endüstri özel faktörler sahiplik durumu ve konsantrasyon; makro faktörler de enflasyon beklentisi, döngü çıktısı olmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre kârlılık sermaye ve emek verimliliği kârlılığı olumlu etkilerken, maliyetler ve yüksek kredi riski olumsuz etkilemektedir. Boyutun ve sahipliğin bir önemi bulunamamıştır. Anbar ve Alper (2011) de banka kârlılığını ölçmek için ROE ve ROA'yı kullanmış olup, çalışmalarını Türkiye özelinde gerçekleştirip diğer çalışmalarda da görülen 3 genel etkene yoğunlaştırmışlardır. Yukarıda bahsedilen çalışmalara ek olarak mevduat kalemini tanımlayıcı faktör olarak kullanmışlardır. Türkiye'deki bankalar için aktif büyüklüğü ROA ile pozitif ve anlamlı ilişkide olup, kârlılığı açıklayan etmenlerden birisi olmuştur. Kredi mevduat oranı ve takipteki krediler ise negatif etki etmektedir. Bunların dışında banka spesifik ve makroekonomik faktörlerin bankalar üzerinde önemli bir etkisine rastlanmamıştır.

Geleneksel bankacılığın geçmişi ve büyüklüğü düşünüldüğünde, bu tür bankalar üzerine yapılan farklı boyutta çalışmalara erişmek mümkündür. Ancak İslami bankacılık geleneksele göre çok daha yenidir. Dolayısıyla, literatürde İslami bankacılık alanında banka performansını, kârlılığını, verimliliğini ölçmek üzere yapılan çalışmalar geleneksel bankacılığa kıyasla daha azdır. Buna rağmen ülkeler özelinde, çeşitli ülkeler arasında ve İslami geleneksel şeklinde karşılaştırmaların yapıldığı çalışmalar bulunabilmektedir.

Bashir (2003) literatürde sadece İslami bankacılık üzerine yapılan çalışmalar arasında ilklerden ve öne çıkanlarından olmuştur. Sekiz Orta Doğu ülkesindeki İslami banka verisi kullanılıp kârlılık ve verimlilik tahmin edilmeye çalışılmıştır. Yüksek sermaye oranı ve kredi mevduat oranının kârlılığı arttırdığı ve bu sonuçların önceki çalışmalarla uyumlu olduğu belirtilmiştir.

Ayrıca kısa dönem fonlama, faiz dışı getiriler ve genel giderler de bankanın kârlılığını arttıran faktörler olarak göze çarpmaktadır. Genel giderlerin kârı arttırıcı çıkmasının nedeni ise yüksek kârlılık ile yüksek maaş ve giderlerin dolaylı ilişkisi gösterilmektedir. Yine aynı yıl Hassan ve Bashir (2003) İslami bankacılık kârlılığı üzerine 21 ülkede 1994-2001 yılları arasındaki bilanço verileri kullanılarak yaptıkları çalışmada ROA, ROE, NIM ve kârın belirleyicilerini modellemeye çalışmışlardır. Girdi olarak da banka özelinde aktif kalitesi kalemleri, sermaye, operasyon ve likidite rasyoları, GDP ve enflasyon gibi makro veriler ve ülkeler arası çalışma olduğu için kârlılığı etkileyecek rezerv vergi oranları dikkate alınmaya çalışılmıştır. Bulguları ise sermaye arttıkça kârın arttığı, kredi oranları arttıkça kârlılığın azaldığı şeklindedir. Ayrıca GSYH büyüme oranı kârlılığı artırıcı önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Beck vd. (2013) ise yaptıkları çalışmada, İslami ve geleneksel bankacılığı 4 kategoride karşılaştırmışlardır. Bunlar iş modeli, verimlilik, aktif kalitesi ve istikrar olmuştur. Çalışmada her ne kadar teoride bir takım farklılıklardan söz edilse de, gerçekte İslami bankaların iş modelinin geleneksel bankalardan çok da farklı olmadığı tespit edilmiştir. Ampirik sonuçlar az sayıda anlamlı değişkenin farklı olduğunu göstermiştir. İslami bankaların daha az verimli olduğu ama daha iyi aktif kalitesini sahip olup, daha iyi sermayeleştiği ve kriz zamanlarında daha iyi performans gösterdiği bulunmuştur. Sun vd. (2017) de iki banka türünü karşılaştırmışlar ve metod olarak Ho ve Saunders’ın NIM modelinden esinlenmişlerdir. Modelleme için 3 kategoride veriler tercih edilmiştir. Bankaya özel finansal değişkenler: Sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, yönetim verimliliği, likidite riski, operasyon maliyetleri, faiz ödemeleri, banka büyüklüğü, Lerner endeksi, risk iştahı ve gerekli rezervlerin alternatif maliyeti. Banka özel değişkenler: Kredi aktif oranı, kredi mevduat oranı. Risk çeşitlendirme değişkenleri: Ticaret geliri ve komisyon geliri olmuştur. Çalışmanın sonuçları geleneksel bankaların (KB) kâr marjının daha yüksek olduğunu göstermektedir. NIM KB’ler için %2.17 olurken İslami bankalar (İB) için %1.61 olmaktadır. KB’ler rekabette daha iyi, daha büyük banka büyüklüğüne sahip ve daha iyi ürün tasarım kapasitelerine sahiptir. İB’ler ise sektöre çok daha sonra girmesine rağmen çok daha yüksek sermaye yeterlilik rasyosuna sahiptirler. Sermaye yeterlilik rasyosu, yönetim verimliliği ve farklılaşma verileri banka performansını açıklayan belirleyiciler olmuştur.

Setyawati vd. (2017) de ROA’yı kârlılık performans ölçütü kullanarak ROA’yı etkileyen faktörleri irdelemişlerdir. Diğer çalışmalarda gördüğümüz içsel ve dışsal belirleyiciler bu çalışmada da dikkat çekmektedir. NPL ve sermaye gücü içsel faktör olarak kullanılırken GDP, enflasyon ve kriz dönemi için kullanılan gölge dışsal faktörler olarak modellemeye girmiştir. Sonuç olarak İslami bankaların performanslarının takipteki krediler ve enflasyondan anlamlı derecede etkilendiği bulunmuştur. Ayrıca kriz sonrası İslami bankaların performansı görece daha iyi olmaktadır.

Türkiye’de bankaların verimliliği üzerine de çalışma yapılmıştır. DEA analizi yapılarak verimlilik ölçülmeye çalışılmış ve verimlilik kâr sermaye, harcamalar, mevduatlar, krediler, NPL, büyüklük, GDP ve enflasyondan oluşan 9 değişken ile ölçülmeye çalışılmıştır. Sonuçlar,

katılım bankalarının ortalama verimliliğinin her yıl geleneksel bankaların üstünde olduğunu göstermektedir (Batır vd., 2017).

Yanıkaya vd. (2018) makalelerinde GMM modeli kullanarak hem NIM hem de ROA ile CB ve İB'lerin kârlılığını etkileyen dinamikleri analiz etmeye çalışmıştır. Bunun için 2007-2013 yılları arasındaki 74 İB ve 354 CB verisi kullanılmıştır. Dinamik panel veri tahminlemesi yapılmıştır. Yine banka özelinde ve ülke özelinde olmak üzere 2 ana kategoride veriler incelenmiştir. Banka özelindeki değişkenler; NIM, ROA, gecikmeli kârlılık, sermaye oranı, sermaye yetlilik oranı, kredi kayıp oranı, kredi mevduat oranı, operasyonel maliyetin aktive oranı, büyüklük, riskli aktif oranı, faiz dışı gelir, lerner indeksi, yabancı ortaklık kullanılmıştır. Ülke özelinde ise enflasyon, GDP büyümesi, regülasyon kalitesi kullanılmıştır. Ayrıca bir takım gölge değişken de kullanılmıştır. Tahminleme sonuçlarına göre kârlılığı etkileyen faktörler iki farklı banka türünde farklı dinamiklerin oluştuğunu göstermektedir. KB'ler gecikmeli NIM değişkeninden pozitif ve anlamlı etkilenirken İB'ler için anlamlı bir etki ortaya çıkmamıştır. KB'ler için de durum benzer çıkmaktadır. KB'ler operasyonel maliyetlerini NIM'e yansıtabilirken İB'ler yansıtamamaktadır. Lerner indeksi olumlu bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Kredi karşılık oranı her iki banka türü için de olumsuz ama anlamlı bir kriterdir. Banka boyutu İB'ler için pozitif bir etmen olurken, riskli aktifleri ise kârlılık anlamında olumsuz bir etken olmaktadır. Enflasyon KB'lerde negatif etki oluştururken İB'ler için etkisi pozitif çıkmaktadır.

Rashid ve Jabeen (2016) çalışmalarında ampirik olarak Pakistan'daki İB ve CB'lerin banka özel, finansal ve makro ekonomik performans belirleticilerini incelemektedir. Finansal performansı ölçmek için CAMELS parametreleri, yöntem olarak ise GLS regresyon metodu kullanılmıştır. CAMELS, sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, yönetim, kazançlar, likidite ve riske olan hassaslıktır. Rasyolar kullanılarak finansal performans ölçüldükten sonra aynı performans banka özelinde, finansal ve makroekonomik olmak üzere üç ana başlıkta incelenmektedir. Bunlar operasyon maliyeti, rezervler, banka boyutu, mevduatlar, operasyon verimliliği, market cap, konsantrasyon oranı, GDP ve reel faiz oranıdır. Operasyonel maliyetin net faiz gelirin oranları ve aktive oranla maliyetleri yüksek olanlar FPI'da başarılı olmamaktadır. Diğer tarafta fazla rezerv tutan bankaların ise daha başarılı olduğu görülmektedir. Banka boyutu ve mevduatları ise önemli şekilde performansa etki etmemektedir. Aynı şekilde market capi ve konsantrasyonu da etkili değildir. Pakistan bankacılık sektörüyle ilgili olarak Qureshi ve Kalım (2018), çalışmasında geleneksel ile İslami prensiplere göre işleyen bankaları mukayese etmiştir. Elde ettikleri bulgulara göre İslami prensiplere göre çalışan bankalar belirlenen sermaye yeterliliği, yönetim, gelir ve likitide gibi göstergeler açısından geleneksel bankalara göre daha iyi performans göstermişlerdir.

Lee ve İsa (2017) da iki farklı banka türü arasındaki banka marjlarını belirlemek üzerine çalışma yapanlar arasındadırlar. Malezya'da 20 CB ve 16 İB'nin 2008-2014 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Dinamik 2 adımlı GMM tahminleme tekniğinden faydalanmıştır. Modelde banka marjları marj değişkenleri, banka özelindeki faktörler ve farklılaşma faktörleri yer almaktadır. Kullanılan faktörler operasyon maliyetleri, operasyonel verimlilik, kredi riski,

likidite riski, risk iştahı, pazar payı, büyüklük, üstü kapalı faiz ödemeleri, rezerv tutmanın fırsat maliyet, fonlama maliyeti, net faiz dışı gelir ve aktif çeşitliliğidir. Çalışmanın sonuçlarına göre IB’ler ile CB’lerin banka marj belirleyicileri arasında önemli benzerlikler mevcuttur. İki banka türü için de operasyonel maliyetler, operasyonel verimlilik, kredi riski, pazar payı ve üstü kapalı faiz ödemeleri önemli etkenler olarak öne çıkmaktadır. Ancak CB’ler için risk iştah seviyesi, fonlama maliyetleri de önemli etkenlerken; IB’ler için önemli olmamaktadır. Yazarlara göre bunun nedeni IB’lerin banka büyüklüklerinin küçük olmasından dolayı kendi fiyatlandırma mekanizmalarının pazardan etkilenmesidir. Yazarlar ayrıca CB’lerin IB’lere göre operasyon maliyetleri ve verimlilik konusunda daha verimli yönetildiğini söylemektedirler.

Yine başka bir çalışmada Hutapea ve Kasri (2010) Endonezya’daki İslami ve geleneksel bankaların banka marjları arasındaki ilişki Ho ve Sounders’ın zaman serisi yaklaşımı kullanılarak incelemektedir. Banka marjını iki farklı ana başlık altında belirlemeye çalışmıştır. Bunlar spreadin belirleyicileri olarak faiz volatilitesi ve geri ödenmeme (default) riski olurken, banka özelindeki faktörler olarak da likidite riski, sermaye, banka rezervlerinin alternatif maliyeti, yönetim kalitesi olmuştur. Bulgular banka marjlarının yukarıda sayılan çalışmaların aksine faiz değişkenliğinden olumsuz olarak etkilendiği şeklindedir.

Abbas vd. (2016) Pakistan özelinde banka performans ve verimliliğini ölçmeye çalışmıştır. Banka performansı kurulan modelde bankaya özel, pazar ve makro faktörlere yer verilmiştir. Detaylar ise yaş, sermaye oranı, kredi oranı, NPL, pazar payı, ROA, servis gelir oranı, operasyon gider oranı, HHI (bütün bankaların pazar paylarının karesi), kriz için gölge değişken, GDP deflatörü ve GDP büyümesi kullanılmıştır. Performans ölçümü için ilk aşamada DEA modeli kullanılmış olup daha sonra tobit regresyon ile verimlilik ve performansın belirleyicileri bulunmaya çalışılmıştır. Sonuçlar verimlilikte yaş, sermayeleşme ve kredi oranı ile pozitif; kârlılık ve operasyonel gelirle ise negatif bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Endüstriye özel ve makroekonomik faktörlerin verimlilik üzerinde etkisi olmamaktadır. Etkiflikte ise yaş, sermayeleşme, büyüklük ve servis gelirlerinin efektif olma konusunda önemli ve pozitif etmenlerden olduğunu göstermektedir. Kredi karşılığı ve kârlılık ise negatif etmenlerdir. Performans kaleminde ise yaş, sermayeleşme, servis giderleri, minimum sermaye gerekliliği, GDP büyüme oranı pozitif faktörler olurken; kârlılık, konsantrasyon ve enflasyon negatif etmenlerdir.

Ismail vd. (2013) de DEA metodolojisini kullanarak İslami ve geleneksel bankaların maliyet verimliliğini ölçmeye çalışmışlardır. Abbas vd. (2016) da olduğu gibi önce DEA sonra da tobit regresyon modeli kullanılarak verimliliği belirleyen faktörler bulunmaya çalışılmıştır. Modelde kullanılan girdiler büyüklük, kârlılık, sermaye oranı, kredi kalitesi (NPL), operasyon maliyet oranı olmuştur. Malezya’da yapılan bu çalışmada bulgular IB’lerin CB’lere göre kaynakları düzenlemede daha verimli olduğu şeklindedir.

Johnes vd. (2013) DEA kullanarak iki banka türünün performansı üzerine çalışma yapmışlardır. Girdiler olarak aktifler, kredi karşılığı, kredi mevduat oranı, HHI indeksi, pazar sermayeleşme oranı, GDP büyüme oranı, kişi başı gelir kullanılmıştır. Klasik, bilinen

yöntemlerle yapılan çalışmalarda verimlilik anlamında bir farklılık olmadığı belirtilmiş ancak yeni yöntemle bazı önemli farklar ortaya çıkarılmıştır. Yeni yöntemleri verimliliği ayırıştırma, tip verimliliği ve net verimliliği ortaya çıkarma şeklinde gerçekleşmiştir. Sonuç olarak da İB'lerin tip verimliliğinde daha az verimli olduğu ortaya konulmuştur. Ama net verimlilikte de İB'ler yüksek verimli çıkmaktadır. Bu ayrımın da yönetim kalitesinden geldiği söylenmektedir. Mokni ve Rachdi (2014) yaptıkları çalışmada banka kârlılığını etkileyen faktörler üzerine durmaktadır. 15 KB ve 15 İB'nin 2002-2009 yılları arasındaki verisi kullanılmıştır. Girdi olarak ROA, ROE, kredi riski, faiz riski, likidite riski, bütçe dışı aktiviteler, banka boyutu, sermaye, maliyet getiri oranı, sahiplik, birleşme, yaş, enflasyon ve GDP büyüme oranı kullanılmıştır. Yine dinamik modelleme ile bu faktörlerin etkisi hesaplanmıştır. İslami bankalar ve geleneksel bankalar arasında faktörlerin farklılıklar gösterdiği bulunmuştur.

Zarrouk vd. (2016) de İslami ve geleneksel banka kârlılıklarının aynı faktörler tarafından oluşup oluşmadığını araştırmışlardır. Farklı ülkelerde 51 İB'nin 1994-2012 gibi uzun bir dönem arasındaki verileri dinamik panel data yöntemi ile değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Modelleme de kârlılık indikatörü olarak ROA ve ROE kullanılmıştır. Bunların belirleyicileri olarak da yine banka özelinde, makro ve gölge faktörlerden yararlanılmıştır. Veriler; likidite (kredi/aktif), risk (toplam borç/toplam aktif), verimlilik rasyoları (toplam gelir/toplam operasyon harcaması), aktif kalitesi, sermaye, finansal olmayan gelirler, GDP, toplam yatırımlar, enflasyondan oluşmaktadır. Sonuçlar bize sermaye değişkenlerinin, aktifler üzerindeki net kârlılığın ve kredi mevduat oranının İB'lerin kârlılığını pozitif, kredi karşılık ve maliyet gelir oranını negatif etkilediğini göstermektedir. Ayrıca finansal olmayan aktiviteler de kârlılık üzerine önemli bir etkidir. Makro faktörlerden GSYH bankalar üzerine olumlu etki bırakırken enflasyonu lumsuz etkilemektedir.

Son olarak, faiz oranlarındaki (hangi faiz türü olduğu belirtilmemiş) değişimin katılım bankaları performansını nasıl etkilediği konusyla ilgili olarak Minny ve Görmüş (2017)'ün çalışması dikkat çekmektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren 3 katılım bankasının çeyreklik veri seti kullanılarak yapılan çalışmada faiz oranları ile katılım bankaları kârlılığı arasında uzun dönemli eşbütünleşme olduğu tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle, katılım bankalarının kâr payı oranları geleneksel bankaların faiz oranlarına yakınsamaktadır. Bu iki banka türü faiz oranları ve kâr payı açısından eşbütünleşik davranmaktadırlar.

Literatürde yer alan çalışmalarda ücret ve komisyon gelirleri ve bunun üzerine yoğunlaşan çalışmalar yeterince yer almamaktadır. Bu çalışmada net ücret komisyon gelirlerinin iki banka türünün kârlılıkları açısından önemi; ayrıca katılım bankacılığının faizsiz bankacılığı temel almasından dolayı müşterilerin faiz hassasiyeti ve bunun mevduatlara yansımaları incelenerek literatüre özgün bir katkı sağlanmaktadır.

2. Veri ve Model

2007-2018 yılları arasındaki on bir yılın çeyreklik verileri kullanılarak yapılan bu çalışmada, her bir banka için 44 dönemlik veri elde edilmiştir. İlgili dönemde 23 geleneksel mevduat

bankası ve 3 tane katılım bankasının verileri alınmıştır (Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Emlak Katılım bankaları kuruluşları açısından hem yeni olması hem de kısıtlı veriye sahip olunması nedeniyle analize dahil edilmemiştir). Banka özelindeki değişkenler için bankaların çeyreklik olarak yayınladığı bağımsız denetim raporu verileri kullanılmış olup, kümülatif olarak yayınlanan veriler çeyreklik hale getirilmiştir. Bankacılık verileri dışındaki enflasyon, gösterge faiz gibi diğer veriler Bloomberg, Reuters, TÜİK ve TCMB’den alınmıştır. Literatürde olduğu gibi 3 farklı alanda veriler kullanılmış olup kullanılan veriler aşağıda incelenmiştir. Tablo 1 ve 2’de verilerin özet bilgileri paylaşılmıştır.

Tablo 1: Geleneksel bankalar özet istatistikleri

Değişkenler	Geleneksel				
	Gözlem	Ortalama	St. Sapma	Min	Maks.
ROA (%)	875	0.420	0.380	-3.660	2.900
ROE (%)	875	3.670	3.030	-11.360	20.990
NIM (%)	875	1.090	0.350	0.050	2.840
Capital (%)	875	11.810	3.750	4.030	44.210
Exp (%)	899	54.970	22.370	24.230	338.220
Npl (%)	875	3.660	2.040	0.000	12.440
Netfeetoasset (%)	875	0.250	0.150	0.000	1.220
Depointdiff (%)	875	-0.040	0.370	-0.860	2.270
HHI	924	0.100	0.010	0.090	0.140
Interest (%)	924	11.160	39.210	6.150	22.430
M2gdp	924	1.840	0.200	1.390	2.220
Spread (%)	875	1.360	0.480	0.040	3.710
Liqasset (%)	875	17.110	9.800	5.970	66.070

Not: Değişkenler sırasıyla “aktif kârlılık, özsermaye kârlılık, faiz kârlılığı, sermaye, harcamalar, takipteki krediler, komisyon/aktif, mevduat faiz farkı, HHI indeks, faiz oranı, M2 para seviyesi/GSYH, faiz farkı, likit aktifler”

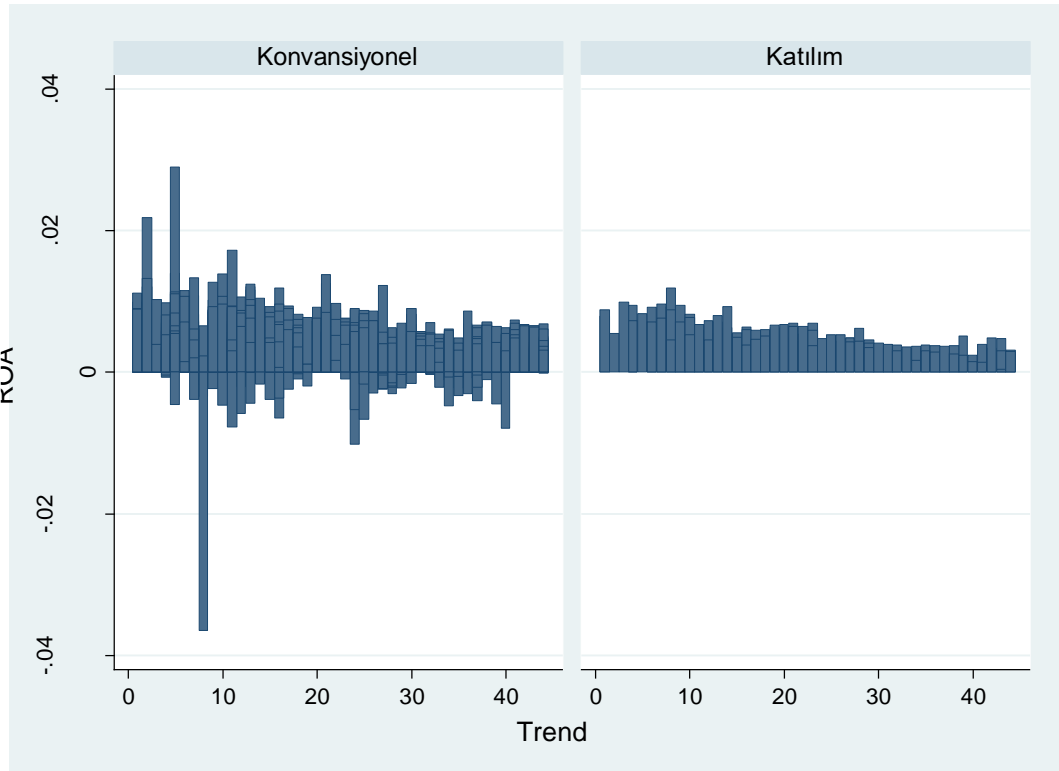
Tablo 2: Katılım bankaları özet istatistikleri

Değişkenler	Katılım				
	Gözlem	Ortalama	St. Sapma	Min	Maks.
ROA (%)	126	0.490	0.220	0.000	1.190
ROE (%)	126	4.690	1.560	0.000	8.920
PROFIT (%)	126	1.100	0.230	0.770	1.780
Capital (%)	126	10.270	2.100	6.740	15.500
Exp (%)	130	47.400	5.330	33.050	58.130
Npl (%)	126	3.300	1.270	1.540	6.440
Netfeetoasset (%)	126	0.180	0.100	-0.020	0.570
Depointdiff (%)	126	0.260	0.230	-0.300	0.780

HHI	132	9.860	1.150	8.890	13.640
Interest (%)	132	11.160	39.210	6.150	22.430
M2gdp	132	1.840	0.200	1.390	2.220
Spread (%)	126	1.510	0.230	1.030	2.260
Liqasset (%)	126	19.980	4.760	7.720	30.340

Not: Değişkenler sırasıyla “aktif kârlılık, özsermaye kârlılık, kâr payı kârlılığı, sermaye, harcamalar, takipteki krediler, komisyon/aktif, mevduat (fon) kâr payı farkı, HHI indeks, faiz oranı (TCMB Politika Faizi), M2 para seviyesi/GSYH, kâr payı farkı (fon-kredi), likit aktifler”

Şekil 4: Kârlılık (Aktif)

Model Değişkenlerinin Kısa Açıklaması:

Sermaye yeterlilik rasyosu (SYR) Türkiye’de Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu tarafından düzenli olarak takip edilen bankalar için son derece önemli olan bir göstergedir. Faaliyetlere devam edebilmek için yasal bir sınır bulunduğu gibi, faaliyetlerini şube açarak büyütme için de belirlenmiş oranların üstünde SYR’ye sahip olmak gerekmektedir. Bankalar için sermaye bu kadar önemli olmakla beraber, son dönemde bankaların TIER 2 adı altında sermaye benzeri kredilerinin maliyetleri dikkat çekici seviyelere ulaşmıştır. Özkaynakların aktiflere oranı (Capital) ilgili dönemde geleneksel bankalar için % 11.81 seviyesinde iken, katılım bankaları için bu oran % 10.27 ile gerçekleşmiştir.

Çalışmada kredi riski olarak takipteki kredilerin toplam krediye oranı (Npl) ele alındı. Risk arttıkça kredi oranları ile beraber takipteki kredilerin de artması ve dolayısıyla kârlılık üzerine

önemli bir etkisinin olması beklenir. Npl katılım bankalarında % 3.30 ile geleneksel rakiplerine göre bir miktar daha düşük gerçekleşmiştir.

Verimlilik rasyosu için operasyonel maliyetlerin gelirlere oranı kullanıldı. Geleneksel bankalar katılım bankalarına kıyasla daha yüksek oranda operasyonel maliyete (Exp) katlanmaktadır. Geleneksel bankalarda operasyonel maliyetler gelirlerin yaklaşık % 55’i iken, katılım bankaları için bu oran % 47.40 olarak gerçekleşmiştir.

Likidite riski veya seviyesi için likit aktiflerin toplam aktiflere oranı (Liqasset) kullanıldı. Katılım bankaları % 19.98 ile daha yüksek seviyede likit aktiflere sahiptir. Likit sayılan bir aktif vade ve riski düşük olduğu için getirisi de düşük olmakta ve dolayısı ile kârlılığa bir etkisinin olması beklenmektedir.

Ücret komisyon gelirleri (Netfeetoasset) bu araştırmanın önemli değişkenlerinden biri olup, özellikle Türkiye’de NIM’nin azaldığı dönemlerde kâr üzerine etkisinin önemi belirlenmeye çalışıldı. Bunun için de net ücret komisyon gelirlerinin aktiflere oranı komisyon gelir belirleyicisi olarak ele alındı. Daha önce değinildiği gibi, katılım bankaları fıkhi açıdan rakipleri gibi komisyon alamadıkları için bu konuda rakiplerinin gerisinde kaldılar. Geleneksel bankalar % 0.025 oranında komisyon geliri elde edebilirken, katılım bankaları için bu oran % 0.018 olmuştur.

NIM’in en önemli belirleticilerinden birisi olarak spread, diğer bir ifadeyle bankaların mevduat faizi (kâr payı) ile kredi faizi (kâr payı) arasındaki fark (Spread) kullanıldı. NIM iki banka türü arasında birbirine çok yakınken, spread konusunda katılım bankaları % 1.51 ile rakiplerinden (% 1.36) daha iyi orana sahiptirler. Başka bir ifadeyle, katılım bankalarının kredilerden aldığı kâr payı oranıyla mevduatlara verdiği kâr payı arasındaki fark geleneksel bankalarının kredi faizleriyle mevduat faizleri arasındaki farktan daha yüksektir.

Son olarak, Türkiye gibi tasarrufların düşük olduğu bir ülkede mevduat faizleri için bankalar arasında ortayan konan rekabet ve bu rekabetin bankacılık kârları üzerine etkileri ve katılım bankalarının bu rekabete dahil olamama sorunu incelenmeye çalışıldı. Bankanın mevduat faiz oranının (kâr payı) aynı dönem bankacılık (geleneksel ve katılım) ortalama faizine (kâr payı) olan farkı (Depointdiff) yani piyasaya göre yüksek veya düşük oran ödemeleri ilgili değişken olarak yer aldı.

Herfindahl-Hirschman Index (HHI) bankacılık sektöründeki market konsantrasyonun belirleyicisi olarak kullanıldı. Çıkan skora göre sektördeki rekabet durumu ve bunun kârlılığa etkisi araştırıldı. Faiz (Interest), bankacılık sistemi ve kârlılığı için en önemli değişkenlerden birisidir. Faizin etkisini ölçebilmek adına Türkiye’de ilgili dönemdeki iki yıllık gösterge tahvil faiz oranı kullanıldı.

Finansal derinleşme göstergesi olarak da TCMB’nin M2 para arzının aynı dönemdeki GSYH’ya bölünmesi ile elde edilen oran kullanılmıştır.

2.1 Ortalama Değer Sonuçları

İki banka türünün ortalama değerlerinin eşitliği T testi ile analiz edilerek farkların anlamlı olup olmadığı incelendi. İlgili testler yapılırken, banka türleri arasında değişken varyans olduğu için T tesleri değişken varyans üzerine yapılmıştır.

Genel itibari ile bakıldığında, denklemde kullanılan değişkenlerin birbirine eşit olmadığı olasılık sonuçlarında gözlemlendi (**Tablo 3**). NIM dışında denklemlerde kullanılan bütün değişkenler %1 anlamlılık derecesinde birbirinden farklı ortalama değgerlere sahip çıkmıştır. ROA ve ROE kârlılık rasyolarında katılım bankaları anlamlı derecede daha önde iken, NIM’de iki banka türü de birbirine yakın seviyelerde ortaya çıkmaktadır. Katılım bankaları daha düşük fon kâr payı oranlarıyla müşterilerini bankalarında tutabilirken, kredi kâr payı oranlarında ortalama olarak geleneksel bankaların aşağısında kalmalarından dolayı bu avantajlarını NIM’e yansıtamamaktadırlar. Geleneksel bankaların daha iyi sermayeye, komisyon gelirlerine sahipken; katılım bankalarının daha iyi NPL, kredi mevduat spreadi, cari/vadesiz fon ve reel aktif büyümesine sahip olduğu söylenebilir. Aynı zamanda katılım bankalarının müşterilerine fon kâr paylarında piyasa ortalamasına göre daha düşük oran verdiği gözlemlendi. Depointdiff, bankanın bir dönemdeki bütün bankaların ortalama mevduat faizine olan uzaklığı olarak ele alındı ve negatif işaret bankanın ortalama olarak daha fazla faiz verdiğini göstermektedir. Katılım bankaları İslam’ın emri gereği faiz hassasiyetine sahip müşterilerinden ötürü daha düşük kâr payı oranlarıyla müşterilerini bankalarında tutabilmektedir. Ancak katılım bankalarının likidite konusunda ise daha yüksek likit varlık bulundurduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 3: Karşılaştırmalı “T” testi sonuçları

	Geleneksel	Katılım	T değerı	P Olasılık
ROA (%)	0.420	0.490	-3.120	0.001***
ROE (%)	3.670	4.690	-5.909	0.000***
NIM (%)	1.090	1.100	-0.573	0.284
Capital (%)	11.810	10.270	6.814	0.000***
Exp (%)	54.970	47.400	8.587	0.000***
Npl (%)	3.660	3.300	2.697	0.004***
Netfeetoasset (%)	0.250	0.180	7.190	0.000***
Depointdiff (%)	-0.040	0.260	-12.621	0.000***
spread (%)	1.360	1.510	-5.712	0.000***
Liqasset (%)	17.110	19.980	-5.336	0.000***
Realassetgrowth	0.290	0.400	-2.193	0.015**
Feeinctoexp	8.090	3.750	9.505	0.000***
Curracratio	15.520	33.260	-12.860	0.000***

2.2 Model ve Yöntem

Aşağıda çalışmada kullanılan dinamik panel modeli detayları yer almaktadır.

$$Y_{it} = \beta_1 Y_{i,t-1} + \beta_2 Capital_{it} + \beta_3 Npl_{it} + \beta_4 Exp_{it} + \beta_5 Netfeasset_{it} + \beta_6 Depointdiff_{it} + \beta_7 HHI_{it} + \beta_8 Int_{it} + \beta_9 M2gdp_{it} + \beta_{10} Liqasset_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Bağımlı değişken olarak 3 farklı kârlılık göstergesi kullanıldı. Bunlar aktif kârlılığı (ROA), sermaye kârlılığı (ROE) ve net faiz marjü (NIM) oldu.

Yukarıdaki denklem (1) iki banka türü ve farklı Y (ROA, ROE, NIM) bağımlı değişkenleri için ayrı ayrı olacak şekilde tahmin edilmeye çalışılmıştır. Aşağıda bahsedilen testler bütün kombinasyonlar için ayrı olarak çalıştırılarak modelin anlamlı olup olmadığı her biri için test edilmiştir.

Öncelikli olarak, panel data tahminlemesini yapabilmek için modellerde etkinin sabit mi yoksa rassal mı olduğunu tespit etmek gerekmektedir. Bu amaçla “Hausman” testleri yapılmıştır. Tablo 4’te Hausman test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4: Hausman test sonuçları

	Geleneksel		Katılım	
	chi2	P değeri	chi2	P değeri
ROA	197.530	0.000***	16.040	0.066*
ROE	195.830	0.000***	20.130	0.009***
NIM	340.460	0.000***	7.690	0.056**

İlgili modelin anlamlılığını sağlayabilmek için modelde endojenlik, heteroskedastisite ve otokorelasyon probleminin olmaması gerekmektedir. Değişkenlerin endojen problemine sahip olup olmadığını görebilmek için Davidson-McKinnon testi uygulanmıştır. (Davidson & Mackinnon, 1993). Beklenilebileceği üzere bağımlı değişkenlerin geçmiş verileri endojenlik problemine sahiptir. Daha sonra heteroskedastisite problemi için ilgili testler yapılmış ve geleneksel bankalar ile katılım bankalarının sonuçları homokedastik çıkmıştır (Greene, 2008). Son olarak, otokorelasyon testleri neticesinde iki banka türü için de otokorelasyon problemleri tespit edilmiştir.

Yukarıda yazılan problemleri ortadan kaldırmak için sabit etkili GMM modeli kullanılmıştır. GMM modeli kapsamında tahminlemeye dahil edilen değişkenler ve çıkarılan değişkenlerin doğruluğunu kontrol edebilmek için de 3 tane test yapılmıştır. Bu testler sayesinde endojen olan değişkenin enstrümental değişkenlerle ve enstrümanların hata terimi ile korele olup olmadığı anlaşılabilir (Aydemir ve Övenç, 2016). Enstrümanların geçerli ve modelin anlamlı olabilmesi Rank LM ve Cragg-Donald testlerinde hipotezlerin reddedilip, Hansen testlerinde ise istatistiksel olarak reddedilmemesi gerekmektedir. İlerleyen bölümde model sonuçlarıyla beraber ilgili testlerin sonuçları da paylaşılacak olup yapılan testler

enstrümanların endojen değişkenle korale olmadığını ve yine enstrümanların hata terimi ile korale olmadığını göstermektedir.

3. Model Tahmin Sonuçları

3.1 Geleneksel-Aktif Kârlılığı (ROA)

Geleneksel bankalarda ROA beklendiği üzere bir önceki dönemin aktif kârlılığından pozitif anlamlı etkilenmektedir. Diğer pozitif anlamlı değişkenler net ücret komisyon oranı, market konsantrasyonu ve finansal derinleşme olmaktadır. Özellikle geleneksel bankalar için net ücret ve komisyon gelirlerinin aktif büyüklüğüne oranı en etkili değişken olarak göze çarpmaktadır. Her % 1'lik artışta geleneksel bankalar kârlılığını % 0.64 arttırmaktadır. Çalışmanın önemli inceleme alanlarından birisi olan ücret ve komisyon gelirlerinin özellikle Türkiye gibi faiz rekabetinin yüksek olduğu bir sektörde bankaların aktif kârlılığını arttırabilmek için önemli bir kalem olduğu dikkat çekmektedir.

Aktif kârlılığını egatif olarak etkileyen faktörler incelendiği zaman, beklenildiği gibi operasyonel maliyetler ve batık krediler anlamlı değişkenler olarak dikkat çekmektedir. Ancak özellikle operasyonel maliyetlerin kârlılık üzerine etkisi çok da yüksek seviyelerde gerçekleşmemektedir. Sermaye oranı, faizler ve bankaların mevduat oranının etki yönleri beklenildiği gibi fakat anlamlı değillerdir.

Tablo 5: Geleneksel ROA (Aktif Kârlılık) tahmin sonuçları

ROA	Katsayı	Standart Hata	P değeri	Güven aralığı	
Lroa	0.387**	0.168	0.021	0.057	0.718
Capital	0.004	0.005	0.479	-0.007	0.015
Exp	-0.007***	0.001	0.000	-0.010	-0.004
Npl	-0.020***	0.006	0.003	-0.034	-0.007
Netfeetoasset	0.641***	0.148	0.000	0.351	0.932
Depointdiff	-0.057	0.109	0.600	-0.272	0.157
HHI	0.072***	0.020	0.000	0.031	0.112
Interest	0.000	0.001	0.654	-0.001	0.001
M2gdp	0.002***	0.001	0.003	0.000	0.004
Rank LM	20.769***		0.000		
Cragg-Donald	9.204**		0.050		
Hansen	0.488		0.780		
F	49.100***		0.000		

Not: *** % 1, ** % 5 ve *% 10 istatistiki olarak anlam düzeylerine işaret etmektedir. Rank LM, Cragg-Donald ve Hansen istatistikleri enstrümanların geçerliliğini, F istatistiği ise modelin genel anlamlılığını test etmektedir.

3.2 Katılım - Aktif Kârlılığı (ROA)

Katılım bankalarında ise ROA'yı pozitif anlamlı etkileyen faktörler sermaye ve kâr payı olurken, operasyonel maliyetler ve takipteki kredilerin etkileri geleneksel bankalarda olduğu

gibi negatif anlamı çıkmıştır. Net ücret komisyon gelirleri anlamı olmamakla beraber pozitif etkili çıkmaktadır. Her iki banka türünde de komisyon gelirleri olduğu için komisyon gelirleri değişkeninin anlamı bir etki yapmaması anlaşılabilir bir durumdur.

Tablo 6: Katılım banka ROA tahmin sonuçları

ROA	Katsayı	Standart Hata	P değeri	Güven Aralığı
Lroa	0.055	0.104	0.595	-0.149 0.260
Capital	0.053***	0.016	0.001	0.021 0.086
Exp	-0.010***	0.002	0.000	-0.014 -0.005
Npl	-0.033***	0.009	0.001	-0.052 -0.014
Netfeetoasset	0.049	0.243	0.840	-0.427 0.525
Depointdiff	0.008	0.099	0.934	-0.185 0.202
HHI	0.035	0.042	0.411	-0.048 0.118
Interest	0.000**	0.001	0.013	0.000 0.001
M2gdp	-0.000	0.001	0.584	-0.001 0.001
Rank LM	20.870***		0.000	
Cragg-Donald	444.782***		0.000	
Hansen	0.074		0.785	
F	36.370***		0.000	

Not: *** % 1, ** % 5 ve *% 10 istatistikî olarak anlam düzeylerine işaret etmektedir. Rank LM, Cragg-Donald ve Hansen istatistikleri enstrümanların geçerliliğini, F istatistiği ise modelin genel anlamlılığını test etmektedir.

3.3 Geleneksel-NIM (Faiz Marjı)

Bankacılıkta NIM kârlılığın önemli göstergelerinden birisi olarak kullanılmaktadır. NIM için kullanılan modelde değişkenlerin arasına NIM ile alakalı olabilecek spread ve likit aktif kalemleri eklenmiştir. Özellikle likit aktiflerin vade ve riski düşük olmasından dolayı NIM’i azaltıcı bir unsur olması beklenmektedir.

Geleneksel bankalarda NIM önceki dönemin NIM’inden, sermaye oranından, spreadden, market konsantrasyonundan, faizden ve finansal derinliğin yükselmesinden pozitif anlamı şekilde etkilenmektedir. İlgili değişkenlerin hepsi için etki beklenildiği şekilde gerçekleşmiştir. Spread dışarıda bırakıldığı zaman NIM’in en büyük belirleyicisi önceki dönemin NIM’i olmaktadır. Daha önce değinilen değişkenlerin dışında dikkat çekici unsur faizler olmuştur. Faizler Türkiye özelinde son dönemde tartışma konularından birisi olmaktadır. Özellikle yüksek faizin banka kârlılığını arttırdığı yönünde düşünceler mevcuttur. Tahmin sonuçlarına göre Türkiye’de gösterge faizler yükseldikçe bankaların faiz marjı da yükselmektedir. Bankalar faizler yükseldiği zaman marj konusunda bir miktar daha esnek davranma imkanı sağlayabilmektedir.

Negatif etmenler incelendiğinde; takipteki krediler anlamı olurken, NIM için eklenen likit aktiflerin kârı azalttığı gözlenmektedir. Bankalar aktif kalemleri ile pasif kalemleri arasındaki vade uyumsuzluğunu belli ölçülerde hedging yöntemleri ile azaltmaya çalışsa da, mevduat

çıkışlarını kontrol altında tutabilmek için belli ölçüde likit varlıklara sahip olmak zorundadır. Acil durumda bu tarz varlıkların likide dönüşmesi, vadesinin kısa olması ve riskinin düşük olması nedeniyle getirileri de düşük olmaktadır. Bunun da bankalara model ışığında bir alternatif maliyet oluşturduğunu söylemek doğru olabilmektedir. Ancak BDDK tarafından bankalar acil durumlar için likidite karşılama oranı (LKO) diye tabir edilen bir rasyo ile takip edilmektedir. Buna göre bankaların belirlenen periyotta olası çıkışlarını karşılayabilecek likiditesi ve yüksek kaliteli likit kalemleri bulunmak zorundadır. Bu oran belli seviyenin altına düşmeyeceği için bu oranın çok aşağılara çekilmesi de mümkün gözükmemektedir.

Tablo 7: Geleneksel banka NIM tahmin sonuçları

NIM	Katsayı	Standart Hata	P değeri	Güven aralığı	
Lnim	0.236***	0.090	0.009	0.058	0.413
Capital	0.010***	0.003	0.002	0.003	0.016
Spread	0.388***	0.045	0.000	0.298	0.478
Npl	-0.020***	0.005	0.000	-0.030	-0.010
Liqasset	-0.009***	0.001	0.000	-0.012	-0.006
Netfeetoasset	-0.022	0.087	0.797	-0.192	0.148
Depointdiff	-0.001	0.035	0.976	-0.070	0.068
HHI	0.052***	0.014	0.000	0.025	0.080
Interest	0.000***	0.001	0.000	0.000	0.001
M2gdp	0.000**	0.001	0.058	-0.001	0.001
Rank LM	44.708***		0.000		
Cragg-Donald	24.281***		0.010		
Hansen	3.179		0.2040		
F	157.680***		0.0000		

Not: *** % 1, ** % 5 ve *% 10 istatistiki olarak anlam düzeylerine işaret etmektedir. Rank LM, Cragg-Donald ve Hansen istatistikleri enstrümanların geçerliliğini, F istatistiği ise modelin genel anlamlılığını test etmektedir.

3.4 Katılım - NIM (Kâr Payı)

Geleneksel bankalar için NIM modeline eklenen değişkenlerle yapılan tahminler katılım bankaları için de yapılmıştır. Katılım bankalarında NIM'i belirleyen faktörlerin sonuçları ROA ve ROE'ye göre kıyasla geleneksel bankalara daha yakın bir görüntü çizmektedir.

Pozitif anlamlı değişkenler incelendiği zaman; geleneksel bankalarda olduğu gibi geçmiş dönemin marjı ve spread aynı şekilde öne çıkan değişkenler olurken, diğer pozitif değişken market konsantrasyonu olmaktadır.

Negatif anlamlı değişkenler de yine takipteki krediler ve likit aktifler olmaktadır. Likit aktifler konusu bir üstteki başlıkta incelenmişti. Ancak katılım bankaları likit aktif konusunda farklı türde olmasından kaynaklı dezavantajları nedeniyle daha temkinli olmak zorunda kalmaktadırlar. Bunun nedeni bu bankaların ihtiyaç anında likiditeye ulaşma imkanının diğer

bankalara göre daha zor olmasından kaynaklanmaktadır. İslami finans ürünlerinin azlığı ve hacimlerinin düşüklüğü katılım bankalarının acil durumlar için daha fazla likidite tutmasını gerektiren hususlardan biri olmaktadır. Buna ilavaten, faizsiz finans alanında kullanılabilecek olan sukuk ve benzeri menkul kıymetlerin ikincil piyasada bulunamaması da likidite durumunu etkileyen bir faktörler arasındadır. Daha önce de değinildiği gibi katılım bankaları ortalama olarak daha fazla likit aktif tutmakta ve iki ortalama arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8: Katılım banka NIM tahmin sonuçları

NIM	Katsayı	Standart Hata	P değeri	Güven aralığı	
Lnim	0.255**	0.125	0.041	0.011	0.500
Capital	0.018	0.011	0.112	-0.004	0.040
Spread	0.426***	0.058	0.000	0.313	0.539
Npl	-0.013**	0.006	0.021	-0.025	-0.002
Liqasset	-0.020***	0.003	0.000	-0.026	-0.014
Netfeetoasset	0.148	0.157	0.344	-0.159	0.456
Depointdiff	0.040	0.062	0.515	-0.081	0.161
HHI	0.053**	0.021	0.011	0.012	0.093
Interest	0.000	0.001	0.331	-0.001	0.001
Rank LM	34.244***		0.000		
Cragg-Donald	10.979**		0.050		
Hansen	4.117		0.249		
F	102.720***		0.000		

Not: *** % 1, ** % 5 ve *% 10 istatistiki olarak anlam düzeylerine işaret etmektedir. Rank LM, Cragg-Donald ve Hansen istatistikleri enstrümanların geçerliliğini, F istatistiği ise modelin genel anlamlılığını test etmektedir.

3.5 Geleneksel Özsermaye Kârlılığı (ROE)

Geleneksel bankalarda sermaye kârlılığı aktif kârlılığının (ROA) sonuçlarına paralel şekilde ortaya çıkmıştır. Geçmiş dönemin sermaye kârlılığı, ücret komisyon gelirleri, market konsantrasyonu ve para arzının artması kârlılığı pozitif anlamlı şekilde etkilerken operasyonel giderler, npl oranı ve bankacılık mevduat faizi ortalamasının altında faiz vermek kârlılığı negatif etkilemektedir.

ROA’da olduğu gibi bu faktörler içerisinde yine en önemli olanlar net ücret komisyon gelirleri ve önceki dönemin ROE’si olmaktadır. Özellikle komisyon gelirlerinin önemi düşünüldüğünde müşteriyi bankada tutabilmek düşen faiz marjları nedeniyle kaybedilen faiz gelirlerini başka yöntemlerle elde edebilmeyi sağlayabilmektedir. Faiz gelirleri ile faiz dışı gelirler arasında bir geçişkenlik olması durumunda yüksek faizle müşteriyi elde tutmak banka adına yan ürünlerden elde edeceği gelirler sayesinde daha kazançlı olabilme ihtimalini oluşturmaktadır.

Tablo 9: Geleneksel banka ROE tahmin sonuçları

ROE	Katsayı	Standart Hata	P değeri	Güven aralığı
Lroe	0.320***	0.082	0.000	0.159 0.480
Exp	-0.069***	0.011	0.000	-0.091 -0.047
Npl	-0.186***	0.050	0.000	-0.285 -0.087
Netfeetoasset	3.801***	1.004	0.000	1.833 5.770
Depointdiff	-1.103*	0.649	0.089	-2.374 0.168
HHI	0.616***	0.118	0.000	0.384 0.848
Interest	0.000	0.001	0.170	-0.001 0.001
M2gdp	0.020***	0.005	0.000	0.011 0.030
Rank LM	72.235***		0.000	
Cragg-Donald	25.622***		0.010	
Hansen	2.903		0.574	
F	50.130***		0.000	

Not: *** % 1, ** % 5 ve *% 10 istatistiki olarak anlam düzeylerine işaret etmektedir. Rank LM, Cragg-Donald ve Hansen istatistikleri enstrümanların geçerliliğini, F istatistiği ise modelin genel anlamlılığını test etmektedir.

3.6 Katılım - Özsermaye Kârlılığı (ROE)

Katılım bankalarında sermaye kârlılığı geçmiş dönemin ROE değeriinden pozitif anlamlı etkilenmektedir. Daha önceki modellerde olduğu gibi önceki dönemin değeriileri bankacılık sektörünün kâr bileşenleri için önemli bir belirleyici olmaya devam etmektedir. Bunun yanında market konsantrasyonu da pozitif anlamlı olarak kârlılığı arttırmaya devam etmektedir.

Yine daha önceki modellerde olduğu gibi takipteki krediler ve operasyonel maliyetler negatif anlamlı değişkenlerdir. Özellikle takipteki kredilerin artması katılım bankalarında sermaye kârlılığını önemli oranda düşürdüğu söylenebilmektedir. Diğer değişkenlerde anlamlı sonuçlar elde edilememiştir.

Tablo 10: Katılım banka ROE tahmin sonuçları

ROE	Katsayı	Standart Hata	P değeri	Güven aralığı
Lroe	0.305**	0.128	0.018	0.053 0.557
Exp	-0.114***	0.022	0.000	-0.156 -0.071
Npl	-0.343***	0.102	0.001	-0.543 -0.143
Netfeetoasset	-0.400	1.909	0.834	-4.141 3.341
Depointdiff	-0.469	0.753	0.534	-1.944 1.007
HHI	0.327**	0.151	0.030	0.032 0.622
Interest	0.000	0.001	0.498	-0.001 0.001

M2gdp	0.004	0.005	0.438	-0.006	0.014
Rank LM	16.932***		0.005		
Cragg-Donald	7.947*		0.100		
Hansen	3.963		0.411		
F	17.280***		0.000		

Not: *** % 1, ** % 5 ve *% 10 istatistiki olarak anlam düzeylerine işaret etmektedir. Rank LM, Cragg-Donald ve Hansen istatistikleri enstrümanların geçerliliğini, F istatistiği ise modelin genel anlamlılığını test etmektedir.

3.7 Genel Değerlendirme ve Politika Önerileri

Yukarıdaki bölümde geleneksel bankalar ve katılım bankaları farklı kârlılık rasyoları üzerinden test edilmiş ve model çıktıları ilgili konu başlıkları altında tartışılmıştır.

Çalışmanın önemli yapı taşlarından birisi olan net ücret komisyon gelirleri konusunda kurulan modeller bize bu gelirin kârlılık üzerine pozitif anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu kalemin etkisi diğerlerine göre daha fazla olmaktadır. Bu da kârlılığını arttırmak isteyen bankalar için odaklanmaları gereken önemli maddelerden birisi olmaktadır. Ortalama olarak bakıldığı zaman; katılım bankaları ile geleneksel bankalar arasında anlamlı bir fark bulunmakla beraber, katılım bankaları komisyon gelirlerinde standart bir seviyeye sahipken geleneksel bankalar arasında ortalamadan çok daha iyi performans gösteren bankalar bulunmaktadır. Katılım bankaları seviye olarak daha iyi yerlere yükselebilmek adına komisyon gelir ve giderleri tarafında verimliliklerini yükseltmek ve alamadığı bazı komisyonları alabilmenin yolunu bulmak durumundadır. Örneğin, nakit yatırma veya nakit çekme işlemleri banka adına bir maliyet oluşturmaktadır. İlgili kalemi kaydılaştırma esnasında bankalar grup taşıma masrafını, TCMB komisyonunu ve EFT ücretini ödemek durumunda kalırlar. Bu kalemden komisyon almak en azından masraflarını karşılamak ve kârı arttırmaya vesile olacaktır.

İncelemeye çalışılan diğer husus bankalar tarafından uygulanan mevduat faizleri/fon kâr payları ve bu oranların piyasaya göre yüksek veya düşük olma durumudur. Mevduat faizleri veya kâr payları aslında bankaların en büyük maliyet giderlerinden birisini oluşturmaktadır. Bankalar fonlama ihtiyacını karşılayabilmek adına yüksek mevduat faizi ve kâr payı vermeyi tercih edebilmektedirler. Ayrıca Türkiye şartlarındaki tasarruf eksikliği ve kredilerin mevduatlardan yüksek olması, özellikle TL bazında bankalara ciddi fonlama ihtiyacı oluşturmaktadır. Çalışmanın kapsadığı ilgili dönemde Türkiye’deki bankaların TL mevduat bulamadığı zamanlarda 1 yıllık yurt dışı USD borçlanma maliyeti % 4 seviyelerindedir. TL açığını bu seviyeden USD borçlanıp daha sonra SWAP işlemi ile TL’ye dönmenin toplam maliyeti ise % 15 civarındadır. Üstelik yurt dışı YP ile borçlanma durumunda TCMB zorunlu karşılık oranı daha yüksek seviyede olmaktadır. Bu sebeple bir bankanın bu açığını gidermek adına yurtiçi yerleşiklerin TL mevduatlarına bu oranın altında ve piyasa ile rekabetçi seviyede bir oran vermesi banka adına birden fazla kazanç anlamına gelebilir. İlki fonlamasını yurt dışı fonlamasına göre ucuz yaparak maliyetleri biraz azaltmak; ikincisi ise, müşteri portföyünü

geliştirmektedir. Müşteri kitlesini büyütüp bankada tuttuğu zaman ise, hem belli ölçüde yapışkanlık hem de muhtelif banka işlemlerini kendine çekerek ekstra gelir kazanma ihtimali elde edilecektir. Mevduat sahibi ödeme, tahsilat, fatura işlemlerini bankadan yaparak bankaya bir komisyon kazandırabileceği gibi döviz, altın işlemleri gibi diğer işlemlerini de bankada yaparak bankaya kambiyo geliri kazandırma konusunda yardımcı olacaktır.

Mevduat faiz oranları ile alakalı tartışılan kısım daha çok geleneksel bankalar için geçerli olup, katılım bankaları için değerlendirilmesi gereken bir takım farklı hususlar mevcuttur. Öncelikle faiz hassasiyeti olan bir müşteri kâr payı oranına çok bakmadan parasını bankada tutmaya devam edecektir. Bu durum katılım bankalarının kârlılığı için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Modelde de % 95 güven aralığında düşük faiz veren bankaların bir kısmı için pozitif bir durumdan bahsetmek de mümkündür. Ancak katılım bankacılığının geldiği noktaya bakıldığı zaman bu tarz müşteri kitlesi sınırlı seviyededir. Bu sebepten katılım bankalarının daha çok kişiye hitap edebilmesi için farklı ürünler sayesinde daha yüksek kâr paylaşım oranlarını müşteriye sunabiliyor olması gerekmektedir. Çünkü yukarıda bahsedilen TL likidite sıkışıklığı katılım bankaları için de geçerli olup müşteri dışındaki borçlanma oranları daha yüksek seviyelerde olmaktadır. Üstelik geleneksel ürünlerin hepsine sahip olmadığı için fonlama konusunda farklı sorunlarla karşılaşabilmektedir.

Net faiz/kâr payı marjı üzerine yapılan analizde ve paylaşılan grafikte görüleceği üzere geleneksel bankalar çok daha yüksek seviyelere ulaşabilmektedir. Katılım bankaları her ne kadar düşük oranda kâr payı ödese de, ilkesel olarak kendisini tercih eden müşterilerine geleneksel bankaların sağladığı farklı ürünleri sunamadığını için bazı ekstra kısıtlarla karşı karşıyadır. Bu husus, katılım bankalarının faiz yasağı ilkesi gereği yaşadığı bir durum olup henüz bununla ilgili alternatif bir çözüm üretilememiştir. Özellikle geleneksel bankalar tüketici kredileri sayesinde yüksek miktarlarda kredi verebilirken, katılım bankaları doğrudan nakdi kredi verememektedirler. Üstelik geleneksel bankalar tüketici kredileri içerisinde KMH (kredili mevduat hesabı) ve kredi kartı uygulamaları ile bu kârlılığını çok ciddi seviyeye çekebilmektedir. Katılım bankaları ise KMH ve kredi kartı gecikme faizi veya asgariyi ödedikten sonra oluşan alış veriş faizi gibi gelir kalemlerini elde edememekte, müşterilerine birtakım gecikme ceza bedelleri uygulamaktadır.

Diğer dikkat çekici hususlar takipteki krediler ve operasyonel maliyetlerden oluşmaktadır. Bu iki kalem de kârlılıkları anlamlı derecede azaltmaktadır. Bu iki hususta da katılım bankaları geleneksel bankalardan daha iyi seviyededir. Ancak takipteki krediler bankaların geneli için riskli seviyelerden çok uzaktır. Aslında geleneksel bankaların kredi riskini arttıran hususlardan birisi tüketici kredileridir. Bu kredilerin getirisi yüksek olmakla beraber takibe düşme ihtimali yüksektir. Aynı şekilde operasyonel maliyetler kârlılığı azaltsa da operasyonel maliyetler altında yapılan yatırımlar ve teknolojik altyapının oluşturması kârlılığı ilerleyen dönemlerde arttırabilecektir.

Katılım bankalarının dikkat etmesi gereken bir diğer husus likit aktiflerin oranıdır. Likit aktiflerin NIM'e etkisi negatif olduğu için katılım bankalarının bu seviyeyi en azından

rakipleri oranına düşürmek için çalışma yapması kârlılıklarını arttırmalarına yardımcı olacaktır. Katılım bankalarının faiz hassasiyetinden ötürü kısıtlı finansal yatırım araçlarına sahip olması geleneksel bankalara göre likit kalmalarını etkileyen en önemli faktördür. Alternatif İslami finansal ürünlerin sayısının ve niteliğinin gelişmesi katılım bankalarının likit pozisyonunu değiştirecektir. Son olarak, Türkiye’de tartışma konusu olan faizlerin bankacılık kârına etkisine değinilecek olursa, gösterge faiz yükseldiği zamanlarda bankalar marjlarını arttırabilmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada 2007-2018 yılları arasında çeyreklik veri kullanılarak Türkiye’de faaliyet gösteren geleneksel bankalar ile katılım bankaları arasında kârlılık değişkenleri açısından birtakım farklılıklar olup olmadığı analiz edilmiştir. Kullanılan değişkenler açısından iki banka türü arasında temel farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Her iki banka türünde kârlılık değişkeninin gecikme değerinin bağımlı değişkenle pozitif ilişkili olduğu görülmektedir. Çalışmanın ana elementlerinden birisi olan net ücret komisyon gelirleri Türkiye’deki bankacılık sektörü için önemli ve üzerinde durulması gereken bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu konuda pozitif şekilde farkını ortaya koyabilen bankalar kârlılık anlamında da öne geçebilmektedir. Rekabet konusunda gelinen noktada bankalar masrafsız bankacılık adında konseptlerle müşterilerini cezbetmeye çalışsa da, genel anlamda insanların EFT ücreti, hesap işletim ücreti, kredi kartı aidatı gibi ufak gözükken komisyonları ödemeye devam ettiği bir gerçektir. Bu sebeple alınacak komisyonların doğru tespit edilmesi gerekmektedir.

Diğer bir husus ise, bankacılık sektörü için önemli rekabet alanlarından birisi olan mevduat faizi/kâr payı oranlarıdır. Bu noktada model komisyon gelirleri kadar net olamasa da bazı hususları belli ölçüde analiz etmeyi başarabilmiştir. Katılım bankaları için ise faiz hassasiyeti nedeniyle gelen müşterileri ayıracak olursak, katılım fonlarını büyütüp fon taleplerini karşılamak adına farklı ürünlerle piyasaya çıkabiliyor olması gerekmektedir. Bankaların operasyonel maliyetleri ve takipteki alacakları literatürde yapılan diğer çalışmalara ve beklentiye göre kârlılıkları negatif etkilemektedir.

Para politikası bağlamında faizlerin artmasının hem net faiz marjı hem de kâr payı açısından bankacılık performansını olumlu etkilediği tespit edilmiştir. Son olarak, kriz dönemlerinde katılım bankalarının geleneksel bankalara göre daha iyi performans gösterdikleri ortaya konulmuştur.

Kaynakça

- Abbas, M., Azid, T., & Hj Besar, M. H. A. (2016). Efficiency, effectiveness and performance profile of Islamic and conventional banks in Pakistan. *Humanomics*, 32(1), 2–18.
- Angbazo, L. (1997). Commercial bank net interest margins, default risk, interest-rate risk, and off-balance sheet banking. *J. Bank. Financ.* 21 (1), 55–87.
- Anbar, A. & Alper, D. (2011). Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Commercial Bank Profitability: Empirical Evidence from Turkey, *Business and Economics Research Journal*, Vol. 2, No. 2, pp. 139-152, 2011.
- Asian Banker, 2021, <https://www.theasianbanker.com/ab500/2018-2019/largest-Islamic-banks>
- Athanasoglou, P.P., Brissimis, S., Panayiotis, P., & Delis, M.D. (2008). Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of bank profitability. *J. Int. Financ. Mark. Inst. Money* 121–136.
- Aydemir, R., & Ovenc, G. (2016). Interest rates, the yield curve and bank profitability in an emerging market economy. *Economic Systems*, 40(4), 670–682.
- Bashir, A.H.M. (2003). Determinants of profitability in Islamic banks: some evidence from the Middle East. *Islam. Econ. Stud.* 11 (1), 31–57.
- Batir, T., Volkman, D. A., & Gungor, B. (2017). Determinants of Bank Efficiency in Turkey: Participation Banks versus Conventional Banks. *Borsa Istanbul 16 Review*, 17(2), 86 -96.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Merrouche, O. (2013). Islamic vs. conventional banking: business model, efficiency and stability. *J. Bank. Financ.* 37 (2), 433–447.
- BDDK, (2021), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, www.bddk.gov.tr
- Bourke, P. (1989). Concentration and other determinants of bank profitability in Europe, North America and Australia. *J. Bank. Financ.* 13, 65–79.
- Cragg, J.G., & Donald, S.G. (1993). Testing identifiability and specification in instrumental variables models. *Econom. Theory* 9, 222–240.
- Dinnar Standard, 2020, <https://cdn.salaamgateway.com/special-coverage/sgie19-20/full-report.pdf>, 10 Kasım 2021.
- Davidson, R., & MacKinnon, J.G. (1993). Estimation and Inference in Econometrics. Oxford University Press, Oxford.
- Greene, W. (2008). Econometric Analysis. Granite Hill Publishers.
- Hansen, L.P. (1982). Large sample properties of generalized method of moments estimators. *Econometrica* 1029–1054.
- Hassan, M.K., & Bashir, A.H.M. (2003). Determinants of Islamic Banking Profitability. 10th ERF Annual Conference, Morocccopp. 16–18.

- Ho, T. S., & Saunders, A. (1981). The determinants of bank interest margins: theory and empirical evidence. *Journal of Financial and Quantitative analysis*, 16(4), 581-600.
- Hutapea, E.G. & Kasri, R.A. (2010), "Bank margindetermination: a comparison between Islamic and conventional banks in Indonesia," *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, Vol.3 No. 1, pp. 65-82.
- IFSB, 2021, <https://www.ifsb.org/sec03.php>, Kasım 2021
- Ismail F., Majid M. S. A., & Rahim R. A. (2013) Efficiency of Islamic and conventional banks in Malaysia. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 2013; 11(1):92-107.
- Johnes, J., Izzedin, M., & Pappas, V. (2013). A comparison of performance of Islamic and conventional banks 2004–2009. *Journal of Economic Behaviour and Organization* 103, S93–S107.
- Lee, S. P., & Isa, M. (2017). Determinants of bank margins in a dual banking system. *Managerial Finance*, 43(6), MF-07-2016-0189.
- Maudos, J. & Guevara J. V. (2004) Factors explaining the interest margin in the banking sectors of the European Union, *Journal of Banking & Finance*, Volume 28, Issue 9, 2004, Pages 2259-2281.
- Minny, M., & Görmüş, Ş. (2017). The impact of interest rate fluctuations on the participation banks profitability: Turkey case. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 3(2).
- Mokni R. B. S., & Rachdi H. (2014). Assessing the bank profitability in the Mena Region a comparative analysis between conventional and islamic bank. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 7(3), 305-332.
- Molyneux, P., & Thornton, J. (1992). Determinants of European bank profitability: a note. *J. Bank. Financ.* 16 (6), 1173–1178.
- Ozsoy, S. (2012). Katılım Bankacılığına Giriş. İstanbul
- Qureshi, M. H., & Kalim, R. (2018). How Shariah Compliance and Traditional Banks are Performing? A Case of Pakistan. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 4(3), 6-20.
- Rashid, A., & Jabeen, S. (2016). Analyzing performance determinants: Conventional versus Islamic banks in Pakistan. *Borsa Istanbul Review*, 16, 92–107.
- Reuters, 2021, <https://www.reuters.com/business/finance/global-İslamic-finance-forecast-grow-main-markets-recover-sp-2021-05-03/>
- Rivard, R. J., & Thomas, C. R. (1997). The effect of interstate banking on large bank holding company profitability and risk. *Journal of Economics and Business* 49(1): 61-76.

- Sargan, J. D. (1958). 'The estimation of economic relationships using instrumental variables', *Econometrica*, Vol. 26, pp. 393–415.
- Saunders, A., & Schumacher, L. (2000). The determinants of bank interest rate margins: an international study. *J. Int. Money Financ.* 19 (6), 813–832.
- Setyawati, I., Suroso, S., Suryanto, T., & Nurjannah, S.D. (2017). Does Financial Performance of Islamic Banking is better? Panel Data Estimation. *European Research Studies Journal*, 20(2A), 592-606.
- Sun, P.H., Mohamad, S., & Ariff, M. (2017). Determinants driving bank performance: a comparison of two types of banks in the OIC. *Pac. Basin Financ. J.* 42, 193–203.
- Thomas S. Y. Ho, & Saunders, A. "The Determinants of Bank Interest Margins: Theory and Empirical Evidence." *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, vol. 16, no. 4, 1981, pp. 581–600.
- Thomson Reuters Islamic Finance Development Report 2017. (2017) Erişim: 03 Mart 2018, <https://islamicbankers.files.wordpress.com/2017/12/icd-thomson-reuters-islamic-finance-development-report-2017.pdf>
- TKBB, 2021, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Türk Finans Sistemi ve Katılım Bankacılığı https://tkbb.org.tr/uploads/presentations/Turk_Finans_Sistemi_ve_Katilim_Bankaciligi-Haziran-Turkce-V2.pdf
- TKBB, 2022, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, <https://tkbb.org.tr/>, 16 Şubat 2022.
- Ugur, A. & Erkus, H. (2010). Determinants of the Net Interest Margins of Banks in Turkey. *Journal of Economic and Social Research*. 12. 101-118.
- Yanikkaya, H., Gumus, N., & Pabuccu, Y. U. (2018). How profitability differs between conventional and Islamic banks: A dynamic panel data approach, *Pacific-Basin Finance Journal*, Volume 48, 2018, Pages 99-111.
- Zarrouk, H., Ben Jedidia, K., & Moualhi, M. (2016). Is Islamic bank profitability driven by same forces as conventional banks? *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 9(1), 46–66.

Extended Abstract

We employ several profitability measures such as Return on Assets (ROA), Return on Equity (ROE) and Net Interest Margin (NIM)/Profit Share to investigate the factors determining the profitability of conventional and participation banks in Turkey and to identify the distinguishing factors between the two types of banks. Among multiple independent variables, we utilize capital ratio, non-performing loan ratio, operational cost ratio, net fee commission ratio, the deposit rates difference between each bank and the overall banking sector, market concentration, interest rates, financial deepening and liquidity ratio of these banks. Due to problems associated with heteroskedasticity, autocorrelation and endogeneity, we employ the fixed effect GMM estimator throughout the analysis. We consider quarterly data between 2007 and 2018 for 21 conventional and 3 participation banks. We obtain data from independent auditor’s report of banks, Turkish Statistical Institute, Central Bank of Turkey, Reuters and Bloomberg.

We observe significant differences between both types of banks concerning almost all variables. However, there is no statistically significant difference for NIM/Profit Share variable. ROA and ROE of the participation banks are higher than conventional ones which suggests that participation banks are more profitable. But when we look at the commission fee income ratios, conventional banks seem to be better. The comparison of the deposit interest/profit share rates of the banks indicates that participation banks pay less than conventional banks probably because the religious people may want to keep their deposits in participation banks regardless of what the rates are.

The estimation results suggest that regarding conventional banks, the lagged dependent variable, capital, net fee commission ratio, market concentration and financial deepening significantly and positively affect the profitability measures. It turns out that the most influential one is net fee commission income. The impact of interest rate is also positive and significant for NIM. On the other hand, negative and statistically significant variables are operational cost ratio and nonperforming loans ratio as expected. For participation banks, the estimates of the lagged dependent variable, capital, market concentration and financial deepening are positive and significant while operating costs and non-performing loans are negative. Estimation results of NIM model also suggest that the impact of liquidity ratio is statistically significant and negative for both conventional and participation banks.

Overall, we find that net fee commission ratio is important for conventional banks due to tough competition in the banking sector. We argue that banks must try to increase their commission income which in turn cause a significant impact on the profit side. It is difficult to give less deposit rate to customers and offer high loan rates. Because customers might easily switch to other banks. Due to availability of information and advertising in the banking sector, customers can easily discern which bank offer better terms relative to others. Participation banks are far away from the maximum point of some conventional banks due to the fact that

they can not claim all the commissions because some of them are interest related. However, they must come up with new approaches to collect more of it.

Another important factor is the deposit rate of banks. The largest expense item of the banks is interest expenditures especially deposit interest expenses. Hence, the lower the deposit rates the lower the expenses. However, this argument is not valid in Turkey because of several reasons. First, saving ratio is not sufficient for loans that the economy requires. Hence, banks need to get the necessary funds from abroad which is relatively more expensive than funds obtained domestically by offering high deposit rates/profit share rates. Secondly, by attracting more customers banks can generate income from their businesses such as FX income, EFT income, banking operations income etc. If a bank does not have enough loyal customers who keep their deposits/funds without paying due attention to deposit rates/profit share rates, it should try to compete with other banks by giving higher rates.

Finally, although the maximum profit rate point of the conventional banks is higher than participation banks, participation banks have not made any loss for the period under investigation. Some of the earlier literature suggest that Islamic banks perform better during the crisis. Indeed, during 2008 global financial crisis, while some of the conventional banks made huge losses, participation banks turned out to be still profitable. We observe that participation banks in Turkey have demonstrated similar patterns in terms of profitability.